

A NŐTÖRTÉNET MINT A TÖRTÉNETÍRÁS ÚJ IRÁNYZATA*

OROSZ JÚLIA

Debreceni Egyetem, Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola,
PhD-hallgató, I. évf.

A történetírás évszázadokig a „történelemformáló személyiségek”, uralkodók, hadvezérek cselekedeteit örökítette meg, tehát alapvetően politikai eseményekről szólt. A nők nagyon ritkán szerepeltek történelmi munkákban, csupán kivételes történelmi szereplők tudták kivívni a történetírók érdeklődését. Így a nő történetírással foglalkozó kutatóknak szembe-sülniük kellett azzal a problémával, hogy a nők nem voltak „láthatóak” a történelemben. Az utóbbi időben a történetírás fókuszát elfordult a politikátörténetől a mindennapok, a társadalom története felé. Ez kétségtelenül hozzájárult a nők történetének intenzívebb feltáráshoz. A nő történet-kutatásban a nyugati történetírás már több évtizedes hagyományokkal rendelkezik. Jelen tanulmány bemutatja a nő történetírás kialakulásának történetét, fejlődését, nehézségeit, valamint kitér a nőtudományok intézményesülésének folyamatára.

ABSTRACT

Жіноча історія як новий напрямок соціальної історії.

Протягом багатьох століть історіографія описувала вчинки правителів, полководців та осіб, які відіграли важливу роль у «формуванні історії», отже в основному відображала політичні події. Жінки майже не згадувалися в історичних працях: тільки виняткові історичні особи жіночої статі змогли викликати інтерес істориків. Тому перед дослідниками жіночої історії постала проблема, що жінок не «було видно» в історії. Останнім часом змінилася сфера досліджень історіографії: менше уваги приділяють політичній історії, більше – повсякденній, суспільній історії. Це, безсумнівно, сприяло інтенсивному дослідженню жіночої історії. Західна історіографія в дослідженні жіночої історії має багаторічні традиції. Дане дослідження представляє історію виникнення, розвитку, труднощів опису жіночої історії, а також звертає увагу на процес інституціоналізації жіночих досліджень.

A történelem a múltbeli események összegzése. Az emberiség múltjának tudományos ismertetése. Leopold von Ranke úgy határozta meg a történelmet, mint a tények összegyűjtésével, megtalálásával és feltárással foglalkozó tapasztalati tudományok egyikét. A történetírás fejlődése az ókori klasszikus szerzőktől kezdve meghatározta azoknak az eseményeknek és történeteknek a körét, amelyeket a jövő nemzedékének okulása szempontjából rögzítésre alkalmasnak találtak. A történelmet mint az állam múltjának tudományát határozták meg. A politika, az állam története pedig a férfiak világának számított.¹

Bonnie Smith a történetírás XIX. század eleji társadalmi nemeinek alakulásáról szóló könyvében megállapította, hogy a század folyamán tudománnyá vált történelemírás során kettéváltak a fontos és lényegtelen területeket.² Ez utóbbihoz tartozott a mindennapi élet, nagyjából minden, amit a nőkkel kapcsolatba hozhattak. A történetírás az egyetemes férfiaság nyelvét, értékeit fogadta el és tekintette érvényesnek. Így a nőket a történelemből kizárták, csupán a férfiak cselekedeteit tartották fontosnak és megörökítésre méltónak.³ Nem hiába történelemtankönyvekben a nők csak elvétve szerepelnek, akkor is csak

* A tanulmányt dr. Pallai László lektorálta.

¹ PETŐ ANDREA: Társadalmi nemek és a nők története. In Bódy Zsombor – Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe*. Budapest, 2003, Osiris Kiadó, 521.

² SMITH, BONNIE: *The Gender of History. Men, Women and Historical Practices*. Cambridge, 1998, Harvard University Press, 137.

³ Uo. 144.

hős anyák és feleségek szerepében. A mai kor történészeinek feladata, hogy láthatóvá tegyék a nők életét, tevékenységük és szerepük fontosságát.

Jóllehet, a történelem során mindig a nők tették ki az emberiség felét, a gazdaság-, politika- és eszmetörténeti kutatások alkalmával az ő történetüknek feltárása mégis háttérbe szorult.⁴ Ugyanis a hivatalos történetírás kizárólag a közélettel foglalkozik, miközben a nők történelme a magánszférában, a hétköznapiakban játszódik, hiszen ide számúzták őket az ún. „társadalmilag elfogadott normák”. A történészek csak az utóbbi időkben kezdték jobban felismerni, hogy milyen sok információt rejthet a hétköznapi ember, a hétköznapi dolgok tanulmányozása. Bár a nők mindig is jelen voltak a történelemben, tevékenységüket mégis figyelmen kívül hagyták, s nem képezték külön kutatás tárgyát. Ezért fontos létrehozni a nőközpontú történetírást, s ezáltal láthatóvá tenni a nőket a történelemben.

A nőtörténetírás lényege, hogy a nőket a történeti elemzés középpontjába állítsa, elbeszélés alanyaivá tegye politikai eseményekben, mozgalmakban és társadalmi változásokban játszott szerepüket megvizsgálja. Ennek köszönhetően a nőtörténetírás rendkívül sokszínű témavilággal rendelkezik. Munkái főleg esettanulmányok, melyek a női tevékenységkörök, a reprodukció és a női politizálás történetével foglalkoznak.⁵

A nőtörténelem műfaja nem új keletű. Bonyos formában már az ókorban Plutarkhosznál is jelen volt, aki rövid életrajzokat írt erényes asszonyokról, hogy ezzel bizonyítsa, a női nemet lehet és kell is oktatni. A XIV. században Boccaccio tovább folytatta a hagyományt, s ezután az ún. „Érdemes nők” gyűjteményes kötetei folyamatosan fejlődött. Így

megemlíthetjük például Christine de Pisan *A nők városa* című munkáját, Madame Briquet *Az írásaikról ismert francia nők* című 1804-es lexikonját, Thomas Heywood XVII. századi *Gynaikeion* c. művét, vagy akár George Ballard XVIII. században készült, *Az írásaik nyomán ünnevelt angol hölgyek* c. munkáját. A művekben kiválasztott személyek a legkülönbözőbb területeken játszottak kiemelkedő szerepet. Ezen tanulmányokról elmondható, hogy azzal a szándékkal íródtak, hogy bemutassák a női képességek tárházát, s ezáltal követendő példát állítsanak, s néhány asszony tetteiből kiindulva érveket sorakoztassanak fel annak bizonyítására, hogy mi mindenre lennének képesek a nők, ha megvolna rá a lehetőségük.⁶ A nőtörténelem egy része valójában még ma is az ún. „Érdemes nők” életével foglalkozik.

A nőtörténelem másik korai formája a vallási vagy politikai személyekről írt életrajzok, az egyéni életutak tanulmányozása volt. Mint például Marie Thiroux d'Arconville háromkötetes, 1774-ben kiadott *Medici Mária élete* című munkája, mely parlamenti feljegyzések, a királyi könyvtár kéziratok és más nyomtatott források gondos tanulmányozásán alapult. Bár Thiroux d'Arconville számára Medici Mária egyszerűen csak eszköz volt arra, hogy Franciaország XVII. század eleji történelmét tárgyalja.⁷ Természetesen az életrajz ezután is fő eszköze maradt a történelem nagy nőalakjai tevékenységének a bemutatására.

A 18. század végén egyre több olyan mű jelent meg, amelyekben a nemek közti kapcsolatok és a nemi jellegzetességek bemutatása központi szerepet tölthettek be. William Alexander, ez idő tájt írta *A nők története az ókortól napjainkig*, a XIX. század végén pedig Georgina Hill *Nők az*

⁴ KÉRI KATALIN: Szerep és alkotás. *Századok*, 1998. 4. sz. 979.

⁵ PETŐ, 2003. 527.

⁶ DAVIS, NATALIE ZEMON: „Nőtörténelem” átalakulóban: az európai helyzet. In: Joan Wallach Scott (szerk.): *Van-e a nőknek történelmük?* Budapest, 2001, Balassi Kiadó, 95.

⁷ Uo. 96.

angol mindennapokban a középkortól a modern időkig című művét. Karl Weinhold nyelvész és néprajzkutató az 1848-as forradalmak idején alkotta meg a *Német nők a középkorban* című művét. A század utolsó évtizedeiben egészen az első világháború utánig monográfiák sora jelent meg Németországban, Olaszországban, Franciaországban és Angliában, amelyek a nők helyzetével és tevékenységével foglalkoztak. A nőtörténelem két legkiválóbb műve, *A dolgozó nők élete a XVII. században* (1919), amelyet a Londoni Közgazdasági Egyetem kutató hallgatója, Alice Clark írt. A másik pedig *A nők és a feminizmus Franciaországban a forradalom előtt* (1923), amelyet a francia Léon Abensour írt azzal a szándékkal, hogy a női tevékenységet felemelje és a történelem fő vonulatába helyezze⁸. Ők főként azért írtak nőkről, hogy kiigazítsák a történelmi adatokat. Igazságosabbá akarták tenni a nemek közötti viszonyt. Ez korántsem volt könnyű feladat, jóformán 1929-ig a francia Annales-iskola megalapításáig semmi más lényeges mű nem jelent meg a nőkről. Az Annales-iskola tagjai előirányozták, hogy a magánszféra vizsgálata mennyire szükséges, mely által feltárhatjuk a nők történetét.

A nők történetének megismerése csakis oly módon képzelhető el, hogy feltérképezzük azokat a – hagyományosan nem vizsgált – területeket, ahol a nők „elötünnek”. Gerda Lerner *„The majority finds its past”* című 1979-es tanulmánykötetében a modernkori nőtörténetírást különböző szakaszokra osztotta. A kezdeti szakaszban az 1970–80-as években az ún. kompenzációs vagy szeparatista jelleg kapott hangsúlyt, melynek során a kutatók a női értékekre igyekeztek koncentrálni. Célul tűzték ki Virginai Woolf híres megállapítására alapozva, miszerint „a nőt a történelem függelékként kezeli”, megváltoztassák, és a „his-story” (férfiak története) helyett „her-story” megírására vállalkoztak⁹.

⁸ DAVIS, 2001. 97–98.

⁹ PETŐ, 2003. 527.

A nőtörténeti kutatások első eredményei a híres nők életrajzai voltak, hiszen ők a férfivilágban lettek sikeresek, tehát életük is forrásgazdagabb, könnyebben kutatható. Ennek következtében számos közismert nőről keletkezett monográfia. A probléma azonban az volt, hogy mivel ez a fajta történetírás csak az egyes személyeket emelte ki, nem tudott átfogó képet adni a nők társadalmáról. Ebből kifolyólag a nőtörténelemmel kapcsolatos kérdéseket újrafogalmazták, és arra keresték a választ, hogy a nők hogyan működtek közre a nyilvános életben, milyen státuszuk volt és milyen elnyomásban, kirekesztésben részesültek a férfiak által uralt társadalomban.¹⁰ A kontribúciós aspektus felerősödésének következtében olyan történelmi munkák születtek meg, amelyek például a női intézmények, egyesületek, iskolák történetéről, illetve a nők politikai- és választójogaiért folytatott küzdelmeikről szóltak. Külön kutatási területnek számított a női munkavállalás kialakulásának története, hogyan és milyen feltételek mellett kapcsolódtak be a nők a nagyüzemi termelésbe, hiszen ez nemcsak az ipart alakította át, hanem a családok életét is nagyban megváltoztatta. Ezáltal bemutatásra kerültek a nők által betöltött társadalmi szerepek, női közösségek, reprodukció és családmunkák is. A nőket tehát mint különálló társadalmi csoportot vizsgálták a társadalomtörténeten belül. Módszereit más tudományoktól kölcsönözte, mint a szociológia, néprajz. Ezeknek a segítségével megkérdőjelezte a hagyományos, főként férfiakra szóló politikatörténet-írást.¹¹ A társadalomtörténet-íráson belül az adott társadalmi csoportra figyelt, és azok betöltött szerepét vizsgálta. Bár a történetírás alapkategóriáit nem sikerült megkérdőjelezni, de ezek a munkák jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy

¹⁰ VENTILLA ANDREA: Nőnevelés-történet írásának aspektusai. In Kéri Katalin (szerk.): *Társadalmi nem és oktatás*. Pécs, 2011, Konferenciakötet PTE BTK „Oktatás és társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, 1.

¹¹ PETŐ ANDREA: A nőtörténetírás története. *Rubicon*, 2001. 6. sz. 42.

a nőtörténetírók bekerülhettek különböző egyetemekre és kutatóintézetekbe.

Az 1970-es évek közepére jelentős szakirodalom született külföldön a nőtörténelem témakörében, viszont sokkal inkább leíró, mint elméleti jellegű volt. Nagyobb hangsúlyt fektettek a tények leírására, miközben kevésbé törekedtek újszerű elméletek létrehozására. Emiatt nagyon sok kritika érte ezt a történetírói módszert. A történetírás elismerte a személyes élmény szerepét, valamint azt a tényt, hogy egy adott történeti esemény mást jelent a férfiaknak és a nőknek. Lerner szerint azonban a kutatók ismételten rosszul fogalmazták meg a kérdéseiket, hiszen a nőket túlságosan az elnyomás és kirekesztés áldozataiként mutatták be, és ezzel újra visszahelyezték őket a „patriarchális” társadalomba, ahol a férfiak voltak az „uralkodók”. Lerner szerint a történelmi folyamatokat a nők szavaival kell leírni, a saját szempontjukból kell elemezni a nők történelmét. A múltat – véleménye szerint – úgy kell rekonstruálni, hogy annak részesei legyenek nők és férfiak egyaránt. Ahhoz, hogy megismerjük a nők saját helyzetükről kialakult nézeteiket, illetve hogy bepillantást nyerhessünk hétköznapjaikba, az általuk készített személyes iratokat (naplók, levelezések, visszaemlékezések) kell vizsgálat alá venni. A történelmet gyakran dokumentumokkal alátámasztott, a múltat tényszerűen feltáró tudományágnak tekintik. Ilyen megvilágításban a visszaemlékezés szubjektivitása miatt nem nevezhető történelemnek, mégis vannak olyan szegmensei a múltnak, amelyek csak ebből a nézőpontból tárhatóak fel.¹² Ezért kell a mikrotörténet-íráshoz fordulni, amely rávilágít olyan rejtett történelmi folyamatokra, amelyek a makrovilág elemzésekor úgymond láthatatlanok maradnak.¹³ Ugyanis

a mikrotörténelem a nagy kérdésekre kis helyeken keresi a választ. A mikrotörténelmi elemzés során a vizsgált tárgyat leszűkítik egyetlen falura, lakóhelyi közösségre, háztartásra, családra vagy egy személyre.¹⁴

A történészek állandóan újraírják a történelmet nemcsak azért, mert mindig új és feltáratlan kutatási területeket találnak, hanem azért is, mert a múlttal kapcsolatban új kérdéseket tesznek fel, új módszereket alkalmaznak és kutatásaikhoz új tudományágakat hívnak segítségül. A nőtörténelem számos feltáratlan területet foglal magába mind a mai napig. A kutatóknak kell megtalálniuk és feltárniuk azokat. Így például azt is, hogy miért és mióta láthatatlan alanyai a nők a történelemnek, holott tudjuk, hogy részt vettek a történelem kis és nagy eseményeiben is egyaránt. Olyan történelmet kell teremteni, amely megvilágítja a nők tevékeny részvételét.

FEMINIZMUS

A férfiak és a nők közötti egyenlőtlenségek a társadalmi, politikai és kulturális élet minden területén megfigyelhető volt az évszázadok során. A nők hátrányos megkülönböztetése miatt sokan felemelték már hangjukat, mozgalmakat indítva, amelyekből lassan kialakult a feminizmus eszméje. Maga a feminizmus a nyugati civilizáció szülötte, amely az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatán keresztül követelte, hogy a nőknek joguk legyen a férfiakkal egyenlőknek és szabadoknak lenni.¹⁵

Napjainkban rengeteg sztereotípiát és tévhit övezi a feminizmust és a feminista nőket. Az elítélés és az ellenségesség mögött általában

¹² VENTILLA, 2011. 2.

¹³ GYÁNI GÁBOR: A mindennapi élet mint kutatási probléma. *Aetas*, 1997. 12. 1. sz. http://epa.oszk.hu/00800/00861/00004/1997_t9.html (Letöltve: 2014. január 15.)

¹⁴ SZIJÁRTÓ M. ISTVÁN: A mikrotörténelem. In Bódy Zsombor – Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe*. Budapest, 2003, Osiris Kiadó, 500.

¹⁵ PETŐ ANDREA: *Napasszonyok és Holdkissasszonyok. A magyar konzervatív női politizálás alaktana*. Budapest, 2003, Balassi Kiadó, 43.

tájékozatlanság, ritkábban pedig nőellenesség rejtőzik. Karen Offen *European Feminisms* című monográfiája nélkülözhetetlen a feminista történetírásban. Karren Offen az 1622-ben megjelent, Marie Le Jars de Gourney: *A férfiak és a nők egyenlőségéről* írott munkájától kezdve számítja az európai feminizmusok megszületését. A szerző határozottan kiáll a feminizmusok, tehát a többes szám mellett, mert szerinte a nőkről való gondolkodás országonként és koronként változott. A feminizmust úgy határozza meg, mint egy „összefoglaló kritikai válasz a nyílt és rendszerű női alárendelődés ellen.”¹⁶ A definíciót megfogalmazó Offen később kiegészíti meghatározását a relációs és egyéni feminizmus fogalmával. A relációs feminizmus fogalmával azt írja le, hogy mi történik akkor, mikor a nők jogait mint nők követelik, és nőiességüket reprodukciós képességükkel határozzák meg az adott történelmi kontextusban. Az egyéni feminizmus szélesebb körben használt fogalom, amely az egyetemes emberi jogokra alapozva a női egyéni függetlenség és az autonómia elérését tűzte ki célul. A feminista történetíró a múlt tapasztalatai alapján, a jelen és a jövő megváltoztatásának vágya vezérli.¹⁷ A nőknek joguk van saját megélt élményeik, szükségleteik értelmezésére.

Felmerül az a kérdés, vajon hogyan kapcsolódik a feminizmus a történetírás átalakításához? A feminizmusnak több szakasza volt ez idáig. Az első hulláma a XIX. század második felétől az első világháború végéig tartott, amikor a nők Európa több országában megszerezték a részleges vagy korlátozás nélküli választójogot. A második hullám az első eredményeire támaszkodott, az 1960-as években kezdődött, amikor a feminista mozgalmaknak köszönhetően újból felerősödött a történelem újírását követelők hangja. Céljuk a nők láthatóvá tétele mellett az volt, hogy megakadályozzák a jövő-

ben a nőekkel kapcsolatos további tudatos történelmi felejtés kialakulását, vagyis, hogy a nők cselekedetei kimaradjanak a történelemkönyvekből. Az 1968-as társadalmi mozgalmak hatására a nőtudományok („women’s studies”) elfogadott diszciplína lett, intézményesült a felsőoktatásban is és Európa-zerte külön nőtudományt tanító és kutató központok jöttek létre.¹⁸

„WOMEN’S STUDIES”

Az amerikai szüfrazsett, Susan B. Anthony az 1859-ben megjelent *Az igaz nő* című tanulmányában a következő képen fogalmazott: „Miért van az, hogy a történelem lapjain jeles férfiak tündökölnek, és csak hébe-hóba tűnik fel egy-egy magányos nő, mint amolyan furcsa jelenség?”¹⁹ Ez a probléma, miszerint a nők hiányoznak a történelemből, egészen az 1970-es évekig nem látszódtott megoldódni. Nem azért, mert a nők nem voltak részesei a történelemnek, hanem azért, mert a történészek jobbra nem foglalkoztak velük. A „women’s studies” (nőtudományok) a feminizmus 1960-as évek végén induló második hullámának a „mellékterméke”, interdiszciplináris tudomány. Új módszerekkel próbálja kutatni azt a kérdést, hogy mit jelent nőnek lenni. A nőtudomány, az 1970-es években a nyugati országokban jelent meg először, a nőmozgalmak részeként. A nőtudomány alulról jövő kezdeményezés volt, az intézményesülése igen homogén folyamat. A nőtudománynak mint tudományterületnek a története feltűnően hasonlít az egyes országokban, annak ellenére, hogy a helyi nőpolitika sokban különbözött egymástól.²⁰

¹⁸ PETŐ, 2003. 526–527.

¹⁹ KELLEY, MARY: *Learning to stand and speak: women, education, and public life in America’s republic*. Oxford, 2006, UNC Press, 127.

²⁰ SILIUS, HARRIET: *Foglalkoztatottság, egyenlő esélyek és a nőtudomány (women’s studies) kilenc európai országban*. In: Pető Andrea (szerk.), Pécsi Katalin (ford.): *Női esélyegyenlőségek Európában. Nőtudományi tanulmányok és a munkaerő-piac kapcsolata Magyarországon*. Budapest, 2003, Balassi Kiadó, 59.

¹⁶ OFFEN, KAREN: *European Feminisms, 1700–1950: A Political History*. Los Angeles, 2000, Stanford University Press, 20.

¹⁷ OFFEN, 2000. 24.

Az intézményesülés folyamatát négy fejlődési fázisra lehet osztani. Az első fázisban a nőtudomány bizonyos kulcstudományok választható tantárgyaiba ágyazódva jelenik meg. A második fázisban, amikor a nőtudomány már önálló diszciplínaként jelenik meg, általános és tematikus kurzusokat egyaránt kínál az egyetem, így létrejön egyfajta interdiszciplinárisan koordinált tanítás. A harmadik a professzionálissá válás fázisa, amikor önálló tanári kart neveznek ki, és beindul a posztgraduális képzés. A nőtudomány terén úgymond harc folyik azért, hogy a tárgy önálló diszciplínává nője ki magát, és hogy önálló tanszékeken taníthassák, kutathassák és dokumentálhassák a nők történetét. A negyedik fázis az autonómia szakasza, amikor a nőtudomány már elismert tudományterület, és ugyanolyan jogokkal, pénzügyi háttérrel és diplomaadó akkreditációval rendelkezik, mint bármely más tudományterület.²¹

Gerda Lerner volt az első, aki 1962-ben a nők történetéről egyetemi előadást tartott a New Research Főiskolán. Ezt követően 1972-ben, szintén elsőként alapította meg a Women's Studies alapképzéses szakot a Sarah Lawrence Főiskolán.²² Az ő munkásságának köszönhetően egyre többen kezdtek el foglalkozni a nőkkel.

A nőtudományi képzésnek az intézményesülése egyelőre még egyetlen országban sem ment teljesen végbe. Nőtudomány-professzor által vezetett, önálló tanszék csak Franciaországban, Németországban, Hollandiában, Finnországban és az Egyesült Királyságban létezik (Egyesült Államokon kívül). Viszont még ezekben az országokban sem fogadták el a nőtudományt minden tekintetben teljes értékű diszciplínának. Például Hollandiában és Finnországban nőtudományból nem lehet diplomát szerezni. A nőtudomány valószínűleg az egyetlen olyan tantárgy a felsőoktatás-

ban, amelynek az intézményesülésében csakis nők vettek részt, akadémikus nők és feminista kutatók küzdöttek a tárgy fejlődéséért, indították el az első kurzusokat, és harcoltak azért, hogy mint diszciplínát befogadják az egyetemek. Sajnos egyelőre a nőközpontoknak nincsenek férfi professzorai, s egyet sem igazgat férfi.²³ A férfitudósoknak a nőtudománnyal és a társadalmi nemek tudományával magától értetődően kellene foglalkozniuk.

„GENDER STUDIES”

Az emberek ősidők óta alkalmaznak nyelvtani kifejezéseket arra, hogy jellem- vagy nembeli tulajdonságokat jelenítsenek meg. Az 1980-as évek elejére amerikai feministák (Joan Kelly, Natalie Zemon Davis, Joan Wallach Scott) bevezették a társadalmi nem („gender”) fogalmát, ezzel jelezve a nemek közötti megkülönböztetés alapvetően társadalmi jellegét.²⁴ Az 1990-es években elterjedt a „gender” kifejezés, és megjelentek az első gender tanszékek. Ellentétben a nőtudományokkal, itt már nem kizárólag nők dolgoztak, s a témák között megjelent a férfiaság dekonstrukciója. Bármit, ami nőkkel volt kapcsolatos, már a nemek közötti kapcsolat dinamikájában szemlélték.²⁵ Így a „women's studies”-t igen hamar felváltotta a „gender studies”, vagyis a társadalmi nemek kritikai vizsgálata, amely a megközelítés szempontjából megtartotta a „women's studies” sokszínűségét, de a kutatás fókusza immár a nemek viszonyára koncentrált. A „gender” angol szó, jelentését tekintve, erősen poliszém. Első számú jelentése nem, ami lehet biológiai nem,

²³ SILIUS, 2003. 61–62.

²⁴ SCOTT, JOAN WALLACH: A társadalmi nem (gender): a történeti elemzés hasznos kategóriája. In Scott, J. (szerk.): *Van-e a nőknek történelmük?* Budapest, 2001, Balassi Kiadó, 126.

²⁵ JUHÁSZ BORBÁLA: Fialat magyar nők és a nőtudományi stúdiumok, In Pető Andrea (szerk.): *Női esélyegyenlőségek Európában. Nőtudományi tanulmányok és a munkaerő-piac kapcsolata Magyarországon.* Budapest, 2003, Balassi Kiadó, 96.

²¹ Uo. 60.

²² VENTILLA, 2011. 1.

nyelvtani vagy grammatikai nem és társadalmi nem. Natalie Zemon Davis szerint: „A mi célunk az, hogy megértsük a nemeknek, a történeti múlt nemi csoportjainak jelentőségét. Célunk továbbá, hogy felfedezzük a nemi szerepek és nemi szimbólumok változatosságát a különböző társadalmakban és időszakokban, meghatározzuk jelentésüket, és megtudjuk, hogyan működtek, hogy fenntartsák a társadalmi rendet, illetve elősegítsék annak változásait.”²⁶

A történészeket, mind a férfiak, mind a nők története kell, hogy érdekelle és foglalkoztasson vele. A nemi szerepek (mint a férfiasság, a nőiesség) függenek a társadalmi körülményektől. Napjainkban a „társadalmi nem” kifejezést sok esetben egyszerűen és leegyszerűsítően a „nők” szó helyettesítésére használják. Ugyanis a „társadalmi nem” könnyebben beilleszthető a tudományos terminológiába, s így elkülönül a feminista politikától. Nem hordozza magában az egyenlőtlenségről szóló nyilatkozatot, és nem nevezi meg a sértett felet. Míg a „nőtörténelem” kifejezés meghirdeti politikáját azzal, hogy a nőket a történelmi alanyként tekinti, addig a „társadalmi nem” meghatározás magába foglalja, de nem nevezi meg a nőket, így nem jelent kritikai veszélyt.²⁷ A „társadalmi nem” a „nők” helyettesítőjeként jelentheti azt is, hogy a nőkről szóló információk egyben információk a férfiakról, hogy az egyik nem vizsgálata magában foglalja a másik nemet. A társadalmi nem kifejezés ezenkívül a nemek közötti társadalmi kapcsolatokat is jelöli. Használata nyíltan elutasítja a biológiai magyarázatokat. A társadalmi nem kifejezés olyan társadalmi kategória, amely egy nemi felruházott testet jelöl. A társadalmi nem kifejezés leíró jellegű használatát a történészek leggyakrabban egy új terület feltérképezésénél alkalmazzák. Így alkalmazható volt a nők, a gyerekek, a családok és a nemi ideológiák tanulmányozásakor. A

társadalmi nem használata más szóval csak az olyan területeken alkalmazható, amelyek a nemek kapcsolatát érintik. A társadalmi nem új téma, a történelmi vizsgálódások új fejezete, amely azonban nem rendelkezik olyan elemző erővel, amely megkérdőjelezné a létező történelmi paradigmákat.²⁸

Összességben elmondható, hogy nem könnyű olyan eseményekről, személyekről írni, amelyek nem kerültek be a történelemkönyvekbe. Anyagot gyűjteni a múlt asszonyainak el nem mesélt történeteire nagyon körülményes és bonyolult feladat. Mára már a legtöbb történész elismeri, hogy valóban fontos a nők történetét is kutatni, hiszen régi korokról alkotott képünk csakis így lehet teljes. Láthattuk, hogy a nőtörténelem műfaja tulajdonképpen nem új keletű, már a középkorban is jelentek meg olyan művek, amelyek valamilyen szinten a nők életét mutatták be. Az idő előrehaladtával a feminizmus mozgalmának köszönhetően egyre jobban felerősödött a történelem újraírását követelő hangja. A nőmozgalmak részeként az 1970-es években Európa több országában megjelent a nőtudomány („women’s studies”), mely elfogadott diszciplína lett. A világ számos pontján sikerült részben intézményesülnie a felsőoktatásban, és külön nőtudományt tanító tanszékek, kutató központok jöttek létre. Egyelőre a nőtudományi képzésnek az intézményesülése még egyetlen országban sem ment teljesen végbe. Az 1980-as években amerikai feministák bevezették a „gender”, vagyis a társadalmi nem fogalmát. Mára már a társadalmi nemek történeti vizsgálata elfogadott történelmi elemzési módszer.

„Women’s studies” és „gender studies” kutatással egyre több európai egyetem és tudományos kutató intézmény foglalkozik. Sajnos ezen tudományágak Kárpátalján még nem vetették meg a lábukat. A helyi egyetemeken,

²⁶ DAVIS, 2001. 105.

²⁷ SCOTT, 2001. 129–130.

²⁸ Uo. 131–132.

főiskolákon nincsenek gender kutatóközpontok, tanszékek, ahol nőtudományi képzéseket, kutatásokat folytathatnának a diákok. Tulajdonképpen Kárpátalja történetét a társadalmi nemek szempontjából még ez idáig senki nem vizsgálta, pedig mára már a társadalmi szféra legfontosabb részévé a nőkérdés,

a nőmozgalom vált. A nőtörténelem számos feltáratlan területet foglal magába. A nőtörténelemmel foglalkozó kutatóknak még sok időre van szükségük ahhoz, hogy megteremtsek a nőtörténelem fő irányvonalait. Fontos lenne, hogy Kárpátalján is meginduljon a nőtörténeti források felkutatása és elemzése.

IRODALOMJEGYZÉK

- DAVIS, NATALIE ZEMON: „Nőtörténelem” átalakulóban: az európai helyzet. In Joan Wallach Scott (szerk.): *Van-e a nőknek történelmük?* Budapest, 2001, Balassi Kiadó, 95–125. p.
- GYÁNI GÁBOR: A mindennapi élet mint kutatási probléma. *Aetas*, 1997. 12. 1. sz. http://epa.oszk.hu/00800/00861/00004/1997_t9.html (Letöltve: 2014. január 15.)
- HELL JUDIT: Bevezetés. In Pető Andrea (szerk.): *Női esélyegyenlőségek Európában. Nőtudományi tanulmányok és a munkaerő-piac kapcsolata Magyarországon.* Budapest, 2003, Balassi Kiadó, 9–14. p.
- JUHÁSZ BORBÁLA: Fiatal magyar nők és a nőtudományi stúdiumok, In Pető Andrea (szerk.): *Női esélyegyenlőségek Európában. Nőtudományi tanulmányok és a munkaerő-piac kapcsolata Magyarországon.* Budapest, 2003, Balassi Kiadó, 83–128. p.
- KELLEY, MARY: *Learning to stand and speak: women, education, and public life in America's republic.* Oxford, 2006, UNC Press.
- KÉRI KATALIN: Szerep és alkotás. *Századok*, 1998. 4. sz. 979–981. p.
- OFFEN, KAREN: *European Feminisms, 1700-1950: A Political History.* Los Angeles, 2000, Stanford University Press.
- PETŐ ANDREA: A nőtörténetírás története. *Rubicon*, 2001. 6. sz. 42–44. p.
- PETŐ ANDREA: *Napasszonyok és Holdkisasszonyok. A magyar konzervatív női politizálás alaktana.* Budapest, 2003, Balassi Kiadó.
- PETŐ ANDREA: Társadalmi nemek és a nők története. In Bódy Zsombor–Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe.* Budapest, 2003, Osiris Kiadó, 541–532. p.
- SCOTT, JOAN WALLACH: A társadalmi nem (gender): a történeti elemzés hasznos kategóriája. In Scott, J. (szerk.): *Van-e a nőknek történelmük?* Budapest, 2001, Balassi Kiadó, 126–160. p.
- SILIUS, HARRIET: Foglalkoztatottság, egyenlő esélyek és a nőtudomány (women's studies) kilenc európai országban. In Pető Andrea (szerk.), Pécsi Katalin (ford.): *Női esélyegyenlőségek Európában. Nőtudományi tanulmányok és a munkaerő-piac kapcsolata Magyarországon.* Budapest, 2003, Balassi Kiadó, 15–64. p.
- SMITH, BONNIE: *The Gender of History. Men, Women and Historical Practices.* Cambridge, 1998, Harvard University Press.
- SZIJÁRTÓ M. ISTVÁN: A mikrotörténelem. In Bódy Zsombor–Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe.* Budapest, 2003, Osiris Kiadó, 500–520. p.
- VENTILLA ANDREA: Nőnevelés-történet írásának aspektusai. In Kéri Katalin (szerk.): *Társadalmi nem és oktatás.* Pécs, 2011, Konferenciakötet PTE BTK „Oktatás és társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, 1–7. p.